

A hatvanesztendő Hála József köszöntése

Valószínűleg nem az én tisztem lenne a hatvanéves Hála József etnográfus, muzeológus és geológus eddigi munkásságának értékelése. Márpedig eme jeles életjubiläum kapcsán ezt is meg kellene tennünk. Én most mégis inkább a kutató emberről, a sok helyen jelenlévő, a sok mindenre és mindenkire odafigyelő munkatársról szeretnék szólni. Talán több évtizedes barátságunk, személyes kapcsolatunk és határon túli helyzetem is feljogosít erre.

Hála Józsefet úgy ismertem meg valamikor a nyolevanes évek elején, mint aki nemcsak tudományként és tudósként kezeli a néprajzt, hanem a népi kultúra összes bugyrát ismerni akarja. Úgy, hogy közben maga az ember, a népi kultúra hordozója is érdekli őt. Odafigyel mindennapjaikra, életkörülményeikre és életterükre, bensőséges kapcsolatot alakít ki velük. Ez rohanó, kaotikus és globalizálódó világunkban nem kis dolog.

Nem csoda, hogy jubiléumunknak különös vonzódása volt mindig azokhoz, akik egy kicsit nehezebb körülmények közt, bonyolultabb társadalmi-szellemi világban élnek. Így kötődött már egészen fiatalon szülőmgyémhez, a Trianon által kettészakított Honhoz. Feltárta annak kutatástörténeti vonatkozásait: számba vette Györffy és Bartók itteni gyűjtőútjait, Ipolyi Arnold szülőföldi kötődéseit, Pongrácz Lajos népdalkutásait, Pongrácz Elemér muzeológiai tevékenységét, Hőke Lajos itteni vonatkozású publikációit. Megfordult Szeder Fábán és Csaplovics János bölcsőhelyén, az Ipoly, a Garam, a Selmec- és a Korpona-patakok völgyében és más helyeken. S járt maga is rengeteget a terepen, hogy gyűjtse a recens adatokat. Kutatta az Alsó-Ipoly mente népi hiedelemvilágát, az itteni települések dülöneveit; járt a kőbányások, a favágók és a gyűjtögető parasztok közt; bebarangolta a régi gyógyforrásokat és csodakutakat: feltárta a népi vallásosság és a búcsújáráshelyek emlékeit. Ugyanakkor önzetlenül támogatta az itteni kutatók munkáját; szakmai-módszertani segítséget nyújtott a falunapok, kiállítások szervezőinek; maga is gyakran részt vett az Ipoly-menti, s a Börzsöny-vidéki rendezvényeken, előadásokat tartott, fotózott és publikált az eseményekről.

Magam is sokat köszönhetek neki. Hisz bevezetett a Magyar Állami Földtani Intézet könyvtárába, múzeumába és levéltárába, gyakran elkísért az Országos Széchényi Könyvtárba vagy a Néprajzi Múzeumba. Írt előszót könyvemhez, figyelemmel kísérte munkásságomat. Olykor közösen tartottunk előadást, publikáltunk egy-egy tanulmányt. Mindezért ezúton is szeretnék köszönetet mondani neki. S persze kívánom, hogy az Isten adjon még neki erőt, egészséget, hogy hosszú időn át szolgálhassa a magyar néprajztudomány s a geológia ügyét.

S ha már a számadást, az értékelést is említettem, hadd mondjam legalább röviden el, hogy Halás József az ország más tájain szívesen kutat, s járt gyűjtőúton Erdélyben is. Szülővárosával, Dunakeszivel is szoros kapcsolata van. Ezek érzelmi és szakmai alapon egyaránt sokoldalúak. Hála József jelenleg a Magyar Állami Földtani Intézet főmunkatársa, a múzeum gyűjteményének kezelője. Hisz eredeti végzettsége geológus-technikus, s a geológiának sosem fordított hátat. Alapvető kutatástörténeti írásokat publikált, kiállításokat rendezett stb. Néprajzoként pedig jól ötvözte geológusi ismereteit és a földtanal kapcsolatos népi tudást. Így született meg kiváló doktori értekezése a Börzsönyi kőbányászatról s annak népi vonatkozásairól. Így lett jó társa a magyarországi bányászmondák kutatásában Landgraf Il-dikónak, akivel közös mondagyűjteményt is megjelentetett. De említhetnénk az erdélyi kőpénzről készült forrásértékű munkáját is.

Hála József számos kitűnő kiadvány, évkönyv, tanulmánykötet szerkesztésében is közreműködött. Közvetítette Jankó János oroszországi leveleit, feldolgozta Herrmann Antal váci éveit is. Úgyszintén kiemelkedők folklorisztikai adatközlései. Az ELTE Tárgyi Néprajzi Tanszékének óraadó adjunktusaként éveken át vezette be a hallgatókat a néprajzkutatás rejtelmeibe. 1990 óta nagy lelkesedéssel szerkeszti a Néprajzi Híreket, tagja a Honismeret szerkesztőbizottságának, s fontos tisztségeket tölt be más tudományos társulatokban is. Kívánjuk hát neki, hogy lelkesedése ne lankadjon, munkássága tovább termékenyüljön, s gazdagodjék általa tudományunk, emberségünk egyaránt.

Csáky Károly

VII. Regionális Történelmi Konferencia Párkányban

A Csemadok Alapszervezete és az Emlékmű Bizottság szervezésében került sor 2009. november 14-én Párkányban (Stúrovo) a VII. regionális szintű történelmi konferenciára. Az évente megrendezett történelmi konferenciának mindig valamilyen évforduló adja az aktualitását. Ez évben a *II. világháború kitörésének 70., és a Sobieski szobor felavatásának egyéves évfordulójára* emlékeztek.

Dániel Erzsébet, az Emlékmű Bizottság elnöke az évforduló kapcsán megemlítette, hogy a Párkányi csatát megelevenítő emlékmű és az ahhoz tartozó írott és foto-dokumentumok arra kell, hogy kötelezzék az illetékeseket, hogy a helyi múzeumban méltó helyet kapjanak. Következő évre tervezik ugyanis a 2008–2009-es konferenciák anyagának kiadását is.

A konferencia bevezető előadásában *Győrfi Lajos* püspökladányi doktorandusz hallgató, az 1683-as párkányi csata meghatározó alakjáról, III. Sobieski János lengyel király külpolitikájáról beszélt. *Popély Gyula* felvidéki történész a II. világháború kitörésének okait, eredetét, ismertette és felvázolta az akkori önálló szlovák állam helyzetét, állásfoglalását, s azt a sokáik elhallgatott tény, hogy a háború kitörésekor a szlovák állam Hitler mellé állt. Korabeli szlovák propagandaanyagot ismertetve, eddig még írásban meg nem jelent tényeket tárt a hallgatóság elé.

Kovács István budapesti történész – korábban lengyel konzul –, a II. világháború kitörésekor megindult lengyel menekült áradatról, a menekülttáborok létrejöttéről, és további sorsukról adott tájékoztatást.

Csombor Erzsébet a Komárom-Esztergom megyei levéltár igazgatója az Esztergomban és a környéken létrejött menekülttáborokról, az ott élő lengyelek sorsáról 1944-ig tartó munkaviszonyokról, a helyi lakosokkal való együttélésről beszélt. Esztergom városa ma is ápolja az egykori sorsközösség emlékét, nemcsak a lengyel kisebbségi önkormányzat de egy civil egyesület keretén belül is. Csombor Erzsébet utalt rá, hogy a Duna bal partján is voltak lengyel menekülttáborok, amit a hallgatóság közül is többen említettek.

A konferencia szervezői a jövőben szeretnék ezt a témát az érintett települések bevonásával folytatni: kutatások alapján, helyi megemlékezések és emléktáblák formájában hagynának jelet a lengyel-magyar barátság egykori kapcsolatainak – aminek itt a Felvidéken fontos üzenete lenne az együttélő nemzetek számára.

Dániel Erzsébet

A lengyel menekültekre emlékeztek Királyhelmecen

A közelmúltban számos nemzetközi megemlékezést tartottak a II. világháború kitörésének 70. évfordulója alkalmából. Politikusok, történészek, az 1939-es események kiemelt helyszínei kaptak helyet az ezekről beszámoló híradásokban. Kevesebb szó esett személyes sorsokról, a környezetünkben megélt, átélt történésekről, a lengyel menekültek 1939-es magyarországi befogadásáról. 1939. szeptember 1-jén támadta meg a hitleri Németország Lengyelországot. Szeptember 17-én pedig a szovjet csapatok lépték át a keleti lengyel határt. Szeptember 28-án Varsó kapitulált. Lengyelország azonban sohasem adta meg magát: folytatta a harcot.

A katonai hadműveletek következtében a lengyel katonák és a polgári lakosság egy része a szomszédos országokba, Litvániába, Romániába és Magyarországra menekült. A dél-lengyelországi hadműveletek következtében 1939. szeptember 18–19-ét követően menekülésre csak Magyarországra, illetve Magyarországon keresztül volt lehetőség. Az első lengyel menekült 1939. szeptember 10-én lépett magyar földre, a következő napokban már tízezrekről érkeztek. A magyar kormány gyorsan megszervezte a lengyelek jogvédelmét, ellátását. A lengyel katonákkal a Honvédelmi Minisztérium XXI. osztálya foglalkozott, a polgári menekültek a Belügyminisztérium IX. általános segélyezési (szociális) osztálya hatáskörébe tartoztak. A Belügyminisztérium IX. osztálya élére dr. Antall József (1896–1974) belügyminiszteri tanácsost nevezték ki menekültügyi kormánybiztosként.

A lengyel menekültek befogadása szempontjából fontos szerepet játszottak a történelmi kapcsolatok ápoló területek, a határ menti megyék. Zemplén, Abaúj és Borsod megye földrajzi helyzetéből következően nagy szerepet vállalt a lengyel menekültek befogadásában. A hivatalos politika, a közigazgatás és a polgári lakosság is rokonszenvvel tekintett a lengyelekre. A sajtó a menekültáradat megindulásakor élénk figyelemmel kísérte érkezésüket. A megjelent írások lengyelbarát hangnemben szóltak. A cikkek felhívták a figyelmet a polgári lakosság szenvedéseire, a megszálló katonaság okozta pusztításra és Magyarország lengyelekkel szembeni erkölcsi kötelességére. Legnagyobb számban 1939. szeptember 18-a körül érkeztek a menekültek országunkba. Ennek oka a dél-lengyelországi hadműveletek megindulása és a katonai személyek beáramlásának felgyorsulása volt. A lengyel menekültek elsősorban Kárpátaljára érkeztek: Uzsok (Ung megye), Volóc (Bereg megye), Toronya (Máramaros megye), Ökörmező (Máramaros megye) községek voltak az első célállomások. Érkeztek a menekülteket szállító vonatok, jöttek szekéren, gépkocsin, jöttek asszonyok és gyermekek. Magyarországra menekültek a közeli határ- és vámországok, illetve a vasútállomások személyzetének tagjai családjaikkal együtt. A korabeli sajtójelentésekben, szeptember 24-én már 20 ezer katonai és 50 ezer polgári személy szerepelt, aki Czernovitznál lépte át a határt. A Felsőmagyarországi Reggeli Hírlap 1939. szeptember 28-án írta: „A magyar lakosság tekintet nélkül politikai szempontokra emberszeretettel fogadta a lengyel menekülteket”. A lengyel tragédia őszinte és mély részvétet keltett a magyarság körében.

A katonai menekültek egy részét Borsod, Abaúj, Zemplén megyékben levő volt határőrlaktányokban, gazdasági épületekben helyezték el. A polgári menekültek között különbséget tettek aszerint, hogy képes-e önmagát fenntartani, megvannak-e ehhez az anyagi eszközei, illetve eltartásra szorulnak. Utóbbiak számára polgári tábortokat létesítettek. Kihasználatlan mezőgazdasági és ipari épületekben vagy magánházakban helyezték el őket. Azok a menekültek, akiknek volt költőpénzük, a Magyarországra érkezésüket követő napokban zlotyért vásárolhattak. A lengyel menekültek nagy része a Munkács–Sátoraljaújhely–Miskolc vasútvonalon utazott Budapestre és az ország más részein kijelölt táborokba.

2009. október 9-én Királyhelmeccen konferencia elevenítette fel a 70 évvel ezelőtti eseményeket. A Rákóczi Baráti Köre által szervezett tanácskozást a Szlovák Kulturális Minisztérium Kisebbségi Kultúra 2009 program támogatásával rendezték. A konferencia tervezésében, szakmai előkészítésében *Molnár Imre* történész, a magyar-lengyel történelmi kapcsolatok kiváló ismerője vállalta a legfőbb szerepet. A Magyar Köztársaság varsói követsége munkatársaként fontosnak érezte, hogy a két nép 70 évvel ezelőtti történetének megismertetése érdekében találkozási lehetőséget teremtsen lengyelek és magyarok között. Ennek a találkozásnak a helyszínét *Pásztor Istvánnal*, a Rákóczi Baráti Köre egyesület elnökével, parlamenti képviselővel azon a vidéken igyekeztek megvalósítani, ahol a 70 évvel ezelőtti események zajlottak. Azon a vidéken, ahol 1939 szeptemberében, októberében a menekülő lengyel katonák és polgári személyek, családok, ideiglenes szállásra találtak, ahonnan tovább utazhattak a II. világháború különböző frontjaira. Igaz nagyon sokan, ezek tértek vissza, hogy a megszállt Lengyelországból harcoljanak országuk legázói ellen.

A királyhelmecci Zempléni Európa-házban lezajlott konferencián lengyelországi, magyarországi és szlovákiai előadók foglalták össze a történelmi eseményeket. *Popély Gyula* (Szlovákia) professor az 1939-es magyar–lengyel közös határ jelentőségéről a menekültkérdés és az európai politika viszonylatában beszélt. Nagy ívű, átfogó előadásában áttekintette az 1930-as évek végének nemzetközi eseményeit, a magyar külpolitika lehetőségeit, a közép-európai határváltozások hatásait. *Simon Attila* (Selye János Egyetem, Komárom) a szlovákiai magyarság helyzetét, lelkiállapotát mutatta be a lengyel menekültek megjelenése idején. Ne feledjük, hogy a Felvidék magyarsága az 1938-as I. bécsi döntés következtében nagyrészt visszatért az anyaországhoz, kisebb részt a megalakult Szlovákiában maradt. Ugyanakkor magán hordozta Trianon hatásait, a két világháború közötti Csehszlovák Köztársaságban szerzett tapasztalatait, az újabb határmegvonás friss élményét. *Mateusz Gniadzowski* Lengyelországból érkezett kutató „Lengyel menekültek Dél-Szlovákiában” című előadása ugyancsak két területre vá-

lasztva mutatta be honfitársai 1939-es menekülésének történetét. Bemutatta azt a különbséget, amit a menekülő lengyelek a szlovák uralom alatt illetve a Magyarországhoz 1938-ban visszatért dél-felvidéki területen tapasztalhattak. *Dariusz Rogut* (Lengyelország) „A magyarországi menekülttáborokból visszatért lengyel tisztek a Honi Hadsereg kötelékeiben” című összefoglalásában bemutatta honfitársai elkötelezettségét és harcát a második világháborúban. Felvillantva olyan mozzanatokat is, melyek népe hősiességére és minden fronton tapasztalt önfeláldozó harcára emlékeztettek. *Jan Ciechanowski* (veterán-ügyekkel foglalkozó államtitkár, Lengyelország) a II. világháború diplomácia történetének részletekre kiterjedő figyelemével számolt be a Magyarországra menekültek további sorsáról Nyugaton. Bemutatta ugyanakkor a nagyhatalmak céljait, a háború eseményeinek későbbi értékelésében tapasztalható különbségeket is. *Tamás Edit* (Magyar Nemzeti Múzeum Rákóczi Múzeuma) a lengyel menekültek északkelet-magyarországi fogadását, Borsod, Abaúj és Zemplén megyében felállított katonai és polgári táborait mutatta be. Beszámolt többek között a Bodrogközbe érkező menekültekről, a pácini katonai táborról, valamint az egyetemisták részére átadott garanyi kastélyról. *Molnár Imre* (Budapest–Varsó, Magyarország) Esterházy János lengyel kapcsolatait, a lengyel menekültekkel összefüggő tevékenységét mutatta be.

A Királyhelmecezen rendezett konferencia második egységében visszaemlékezéseket hallhattunk. Nem lehet meghatódás nélkül leírni, felidézni az elmondottakat. A konferenciára érkező népes lengyel küldöttség soraiban nemcsak kutatók kaptak helyet. Ott voltak, azok a veteránok is, akik 70 (!) esztendővel ezelőtt a német, majd szovjet támadást követően elhagyni kényszerültek hazájukat, s időlegesen Magyarországon találtak menedéket. Hetven esztendővel ezelőtt lépték át a magyar-lengyel határt, utaztak át ezen az északkeleti vidéken. Nem sok időt tartózkodtak azonban itt. Fialatok voltak, tele hazaszeretettel, tenni akarással. Úgy indultak el Lengyelországból, hogy tudták, Magyarország barátsággal, segítőkészen fogadja őket. Eljutott hozzájuk annak a híre is, hogy milyen útvonalon juthatnak tovább, elsősorban Franciaország irányába. Mindenki a szerveződő nyugati lengyel csapatokhoz tartott. Harcolni akartak hazájukért! Nem fogadták el, hogy Lengyelország nincs többé! Tenni akartak az ellen, hogy német és szovjet-orosz megszállás alatt álljon az egész ország, idegen zászló lengjen Varsó és Krakkó felett. Nyugatra tartottak, de hazájukért, s egész Európáért készek voltak harcolni. Ott voltak a háború esztendeiben a nevezetes frontokon. Minderről korukat (90 esztendőt meghaladó) meghazudtoló szellemi frissességben, jó egészségben számoltak be a Királyhelmeceire érkezett egykori katonák.

Az ünnepi alkalom harmadik részében került sor a lengyel–magyar barátságra és a menekültek befogadására emlékező tábla felavatására a Polgármesteri Hivatal épületén.

Ez a tanácskozás, találkozó, emléktábla-avatás a legegyszerűbb és legjobb eszköz volt arra, hogy a magyar és lengyel nép egymásra utaltságára, az egymás iránti szolidaritásra emlékeztessük egymást. Több ilyen rendezvényre lenne szükség: az évszázados történelmi kapcsolatokat, melyek ma is megvannak a népek, családok, települések között. Ez lehet a közös üzenet a kapcsolatrendszerét újraszervező európai államoknak.

Dr. Tamás Edit

Emlékezés az ezeréves Gerencsér fazekasfalura

Bakonytamási Község Önkormányzata régi szándékát váltotta valóra október 17-én, amikor megemlékezett, és több szervezet (Veszprém Megyei Önkormányzat, Bakonyerdő Zrt. Bakonyszentlászlói Erdészete, Az Elpusztult és a Pusztuló Magyar Falvakért Egyesület) támogatásával emlékhelyeket alakított ki a közigazgatási területén elhelyezkedő hajdani *Gerencsérpusztáról*.

Az ünnepség időszerűségéről tudni kell, hogy Könyves Kálmán 1109-ben, tehát éppen 900 éve erősítette meg Szent Istvánnak a veszprémvölgyi apácakolostort alapító oklevelét. A szóban forgó Gerencsér pedig egyike volt annak a kilenc falunak, amelyet első királyunk az apácák birtokába rendelt. Felmerülhet a kérdés, vajon a szervezők miért nem az adománylevél kibocsátásának 1000. évfordulójára időzítették megemlékezésüket? Ennek magyarázata az, hogy csak másolatokban maradt fenn, melyekben viszont nem szerepel az eredeti keltezés. Vonatkozásában így az egyetlen biztos dátum a hiteles másolat 1109. évi kiadása.

Gerencséri emléktábla

rülbelül száz fő gyűlt össze a kialakított emlékhelynél, közöttük nagy számban voltak a még élő gerencséri lakosok és leszármazottaik, főként a környező falvakból, valamint meghívott vendégek az ország számos pontjáról: Budapestről, Miskolcra, Nádudvarról, Szegedről, Veszprémből. Az emlékezőket az egyik szervező, *Németh Tibor* köszöntötte, ezt követően a pusztá egykori birtokosának, a bencés rendnek a képviselőjében *Halmos Ábel* bakonybéli perjel szentelte fel az önkormányzat által állított falkeresztet. A kereszthez a bakonyiszentlászlói erdészet készítetett egy emléktáblát, ennek kapcsán *Tátrai Gábor* erdészetigazgató szólt az egybegyűltekhöz. Kiemelte: működési területükön nemcsak a természeti, de a kulturális értékekre is igyekeznek figyelmet fordítani, így egyáltalán nem érte őket váratlanul a felkérés. Mindeközben a bakonytamási Napsugaras Ősz Nyugdíjas Klub dalai színesítették a műsort, *Muhari Lászlóné* klubvezető pedig az alkalomra írt versét mondta el.

A program ezután már Bakonytamásiban, a Gerencsérre vezető út közelében felállított emlékműnél folytatódott. A Himnusz elnéklése után *Németh Károly* polgármester köszöntőjében párhuzamot vont a Gerencsér pusztulását okozó folyamatok és a jelenlegi vidékpolitika között, ugyanakkor reményét fejezte ki a helyzet jóra fordulása iránt. *Dr. Blazovich László*, Az Elpusztult és a Pusztuló Magyar Falvakért Egyesület elnöke, egyben a rendezvény fővédnöke a települések koronként változó sorsáról beszélt. Üdvözölte azt a jelenséget, hogy a lakosokban erősödik az igény a helyi múltra utaló emlékek létrehozására, amit jól példáz, hogy fiatal egyesületüknek immár ez a tizedik emlékműállítás. *Fazekas Ferenc*, a Népművészeti Egyesületek Szövetsége Fazekas Szakmai Bizottságának elnöke a hazai fazekas szakma köszönetét tolmácsolta a szervezőknek. Rámutatott: habár a fazekasok eltűntek Gerencsérrel, emlékezetük most már fennmarad. Ahogy az agyag is örök, hiszen ma ugyanúgy szerepet játszik életünkben, mint évszázadokkal korábban, még ha megjelenési formái változtak is. A két utóbbi tisztségviselő leleplezte az emlékművet, majd *Leitner Pál* állandó diakónus felszentelte azt, és *Páll Lajos*: Az anyag dicsérete című versét *Borsné Gajdacsik Krisztina* mondta el. Az alkotás különben egy X. századi, díszítés nélküli, címerrel ellátott gabonatarló hombárt mintáz. Készítője *Wittmann Ildikó* budapesti illetőségű, Bakonytamásihoz kötődő szobrász-restaurátor. Az avatás folyamán koszorúzott a Veszprém Megyei Honismereti Egyesület, Az Elpusztult és a Pusztuló Magyar Falvakért Egyesület, a Vöröskereszt helyi szervezete, végül a helyi önkormányzat. Utoljára a Szózatot énekelték el a résztvevők.

Az ünnepi alkalom harmadik, befejező szakaszára a kultúrházban került sor, ahol előadásokat hallhattak az érdeklődők. Elsőként *Blazovich László* beszélt mindazokról a feltételekről, melyek a közép-korban a települések kialakulását lehetővé tették, majd néhány gerencséri vonatkozású oklevélből idézett. Ezt követően *Érszegi Géza* vázolta István király veszprémvölgyi oklevelének ma ismert háttérét és

Gerencsér jelentősége azonban az oklevél koraiságának és a birtokadományozások Árpád-kori gyakorlatának összefüggésében érthető meg igazán. Az adományozott falvakban ugyanis azonos tevékenységre szakosodott szolgálonépek laktak, akik előállított javakkal látták el a birtokos háztartását. Ennek a rendszernek kialakult a maga névtani vetülete is, hiszen a falvak neveiket az ott végzett tevékenységről nyerték. Így jöttek létre az olyan helységnevek (esetenként elő- vagy utótaggal), mint például a Kovácsi, a Takácsi, a Szakácsi stb. Közéjük tartozik Gerencsér is. A magyarba valamely szláv nyelvből bekerült szó jelentése 'fazekas' vagy 'fazekasok', tehát itt ilyen ipart űző lakosság élt és dolgozott. István király veszprémvölgyi alapítólevelének ez az említése a fazekas mesterségre utaló első írásos nyom a Kárpát-medencében.

Az ezeréves örökségre való emlékezés a Bakonytamásitól 3 km-re fekvő, és az 1970-es évek közepére elnéptelenedett Gerencsérpuszta határában kezdődött. Kö-

kutatásának buktatóit, miközben a közönség kézbe is vehette az oklevél nemesmásolatát. *Fazekas Ferenc* a népi kerámiák funkciójáról, koronkénti megítéléséről, mai reneszánszáról és a kárpát-medencei fazekasközpontokról ejtett szót, míg *Németh Tibor* Gerencsér történetének 1526 és 1945 közötti főbb jellegzetességeiről tartott előadást. A legnagyobb figyelmet alighanem *Kovács Ferenc*, gerencséri szülöttségű akadémikus kapta, aki meghatóva mondott köszönetet a régi játszótársakkal való találkozás lehetőségéért, és változatlan hangulatban idézte fel gyermekkori emlékeit. Ezt követően immár kötetlenül, bor és pogácsa mellett folytatódott a Gerencserről elszármazottak találkozója.

Gerencsérpusztát ma már nem jegyzik a közigazgatási nyilvántartások. Jóllehet neve jelzővé degradálódva fennmaradhat térképek lapjain a „Gerencséri-erdő”, „Gerencséri-árok”, „Gerencséri-meggyes” stb. földrajzi neveken, ennél mégis fontosabb, hogy halottak napján máig pislálok egy-egy gyertya temetőjének emberöltőnyi idő óta odahagyott sírjain. Ez azt bizonyítja, hogy az elmúlás, az elnéptelenedés sokkal összetettebb dolog, mint amit egy száraz statisztikai adat képes volna a maga valójában kifejezni. Gerencsér még mindig él, csak létezési formája változott meg. Él mindazoknak a szívében, akiket egy emlék hozzá fűz, akik alkalmanként kilátogatnak oda, és virágot, mécesst helyeznek hozzátartozóik, ismerőseik sírjára. A megemlékezés szervezői az évforduló kapcsán az effajta megnyilvánulásoknak kívántak szélesebb teret nyújtani, amikor a régi gerencsériekre való emlékezést összekapcsolták a település kevésbé ismert mesterségtörténeti jelentőségének tudatosításával. Igyekeztük tárgyakba foglalva olyan kultuszhelyeket teremtetek, ahova önbecsülésük, azonosság tudatuk erősítéséért a még élő lakosok, de a hazai fazekas szakma képviselői is mindenkor fordulhatnak.

Németh Tibor

Két évtized megmentett múkincseiből

Az elmúlt két évtized múzeumi gyarapodásából válogató kiállítás nyílt 2009. október 2-án a Magyar Nemzeti Múzeum Rákóczi Múzeumában Sárospatakon. A Magyarország egyik legépebben megmaradt késő reneszánsz épületegyüttesében működő múzeum hazánk legjelentősebb Rákóczi kultuszközpontjaként ismert. Gyűjteményei által, az intézményben folyó kutatómunka folytán azonban az intézmény jóval túlmutat a város határain. Jól tükrözi ezt az elmúlt két évtized műtárgygyarapodása is. A több mint 3400 közül ez alkalommal 170 tárgy látható. Témájukat tekintve: 1. Sárospatakhoz, a várhoz, az Alkotó Otthonhoz kapcsolódó tárgyak. 2. A Rákócziak tárgyi öröksége és a kultusz emlékei. 3. Zemplén-Abaúj paraszti és polgárosodó társadalmának tárgyai, fotói. Tokaj-Hegyalja szőlő és borkultúrájának emlékei.

Legnagyobb számban a *képzőművészeti gyűjtemény* gyarapodott. Legszámosabb egysége dr. Mayer József ex libris és kisgrafikai gyűjteménye, mely a gyűjtő adományaként 2002-ben került a múzeumba. A kortárs kisgrafika értékes áttekintő válogatása. Nagyszámú, a Sárospataki Alkotó Otthonhoz és a városhoz kapcsolódó művel gyarapodott gyűjteményünk: Kass János, Halmy Miklós, Zugar Sándor, Konok Tamás, Domján József, Győri Elek, Aknay János, Lakner László, Urbán György, Debreczeni Zoltán munkái. A művészek ajándékaiként, hagyatékként és több esetben az NKA támogatásával megvalósult vásárlás útján jutottak ezek az alkotások a múzeumba. A XIX. századi ismeretlen festő sárospataki parkot ábrázoló képe a NKÖM ajándéka volt 2004-ben.

A *régészeti gyűjtemény* jelentős ásatások révén gyarapodhatott. Ide tartoztak a külső és belső vár régészeti feltárásai, falkutatásai, a városban és a környéken végzett leletmentések, mint Darnó középkori kolostorának kutatása. Az 1990-es évek közepén a reneszánsz konyha, 2001–2002-ben az egykori trinitárius kolostor épület-felújításához kapcsolódó régészeti ásatás zajlott. Az ágyúöntőműhely 2007-ben indult ásatása igazi régészeti szenzáció lett. Az országban egyedülálló ipartörténeti emlék épületegyüttese bontakozik ki a jelenleg is folyó feltárás során. A kőfaragványok, az edény- és kályhacsempe-töredékek a legszámosabbak. Utóbbiak a XVII. századi habán kályhacsempek formakincsét jelenítik meg. A különleges öntőforma-töredékek az egykori tulajdonosokra utalnak. A ritkaságnak számító leletegyüttesből a „Késő reneszánsz hadművészet” című kiállításon mutatunk be válogatást.

A *történeti gyűjtemény* gyarapodása is sokrétű volt. 1997-ben, illetve 1999-ben különleges Kosuth-gyűjtemény került a múzeumba Szathmáry Lajos hagyatékaiként. Farkas Ferenc személyes tárgyait fia, Farkas András ajándékozta a múzeumnak 2003-ban, az ekkor kialakított Emlékszobában láthatók. 2003-ban az állandó kiállításra kaptuk ajándékba Bethlen Ferenctől Rákóczikat szolgáló őse díszszab-

lyájának hüvelyét és Nagy Ferencről egy Rákóczi-levelet. Mindkét adományozó máig gyarapítja gyűjteményünket a Rákóczi-szabadságharcához kapcsolódó levelekkel és a Bethlen-családdal kapcsolódó dokumentumokkal, fotókkal, viseletekkel. Károlyi Sándor a Sárospatak történetéhez kötődő Károlyi-Windischgrätz-esküvő egyik koszorúslány ruháját ajándékozta múzeumunknak. Az Év Múzeuma pályázat során elnyert összegből a Rákóczi-családdal tartozó metszeteket, illetve Konok Tamás sárospataki konyhát ábrázoló festményét vásárolhattuk meg. Az NKA restaurálási támogatásán nyert összegből valósítottunk meg több felújítást, melyek eredményeként az 1964-es vártemplomi átadások textíliáinak néhány darabját sikerült megmentenünk. Vásárlás útján, a NKÖM és a Magyar Nemzeti Múzeum támogatásával került gyűjteményünkbe a Mikes-család cimerevel díszített aranyozott ezüst pohár 2005-ben és az NKA támogatása révén a konyhai eszköz-együttes. 2006-ban a Rákóczi-újratevés 100. évfordulójának kultuszemlékei kerültek gyűjteményünkbe.

A *néprajzi gyűjtemény* gyűjtés és adományok révén, a zempléni, abaúji térségből való tárgyakkal gyarapodott. Kiemelt szerepet kapott a gyűjtemény tematikai egységeinek kiegészítésén túl a polgárosodás tárgyi emlékeinek és a régi fotóknak a gyűjtése, digitalizálása. Utóbbiak már jelzik a társadalom átalakulását, tükrözik a néprajz profilváltását. Történetek felajánlások kiállításokhoz (Zempléni nemzetségek, Polgárosodás Sárospatakon) és kutatásokhoz (Józseffelva) kapcsolódva. Nagyobb számú viseleti darab érkezett 1992-ben Füzérkomlósról. 1995-ben vásárolta meg a múzeum a Mezey Tamás gyűjteményéből való kerámiákat.

Az *iparművészeti gyűjtemény* kisebb vásárlások és ajándékozások mellett dr. Girinyi Margit fekete-kerámiáival gyarapodott. A segédgyűjtemények körében az *Adattárba* került Tokaj-hegylajai boros címke gyűjtemény megvásárlását, Horkay László régi képeslapgyűjteményét és több családi fotógyűjtemény megszerzését említhetjük. Utóbbiak sorából kiemelkedik Pécsi Judit adománya.

A múzeumban folyó munkát 2004-ben az *Év múzeuma díj*-jal, 2008-ban *Magyar Örökség Díj*-jal tüntették ki. A kiállítás 2009. december 31-ig várja a látogatókat.

Dr. Tamás Edit

In memoriam

Dr. Rónai Béla (1923–2009)

A dunaföldvári temető ravatalozójából, 2009. október 2-án kora délután, népes családja, rokonai, barátai, egykori tanítványai és tisztelői kísérték utolsó útjára dr. Rónai Béla nyugalmazott tanszékvezető főiskolai tanárt, a nyelvtudomány és a honismeret tudós kutatóját.

Élete és szakmai eredményekben gazdag pályája egy kis Somogy megyei községből Magyarladról (ma: Lad) indult, 1923. április 23-án. Cipész kisiparos apja oldalági rokona volt a festő Rippl-Rónai Józsefnek. Anyja kisparaszti családból származott. Elemi és polgári iskoláit Patosfán és Szigetváron járta. Felsőfokú tanulmányait a bajai tanítóképző intézetben és Szegeden, a tanárképző főiskolán, majd a tanítóképző intézeti tanárok Apponyi-Kollégiumában végezte kitűnő eredménnyel. Tanára és atyai jó barátja Bálint Sándor, a néprajz professzorának gyakornokaként kezdte meg tanári működését, és lett kutatómunkájának egész életre meghatározója a népismeret. Katonai szolgálata és hadifogsága után 1947-ben végzett magyar-történelem és német szakon.

